

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

ODAKSILLIK PARAMETRESİ ÇERÇEVESİNDE GÜNEYBATI ANADOLU
AĞIZLARINDA ŞİMDİKİ ZAMAN İŞARETLEYİCİLERİ*

Oğuz KISA

Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
oguzkisa@aku.edu.tr
ID 0000-0001-9238-0116

Atıf / Citation: Kısa, O. (2022). Odaksılık parametresi çerçevesinde güneybatı anadolu ağızlarında şimdiki zaman işaretleyicileri. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (İNİJOSS), 11(2), 328-346

<https://doi.org/10.54282/inijoss.1140496>

Öz

Türkçenin takip edilebilir tarihi dönemlerinden bu yana çeşitli eklerle veya kelimelerle şimdiki zaman anlatılmıştır. Türkçede dilbilgisel zaman işaretleyicileri için *-I yor*, *-mAdA*, *-mAkA*; geçmiş *-mIş*, *DI*; gelecek *-AcAk* ve geniş *-Ar/r* biçimbirimlerini sayabiliriz. Zaman anlatan bu biçimbirimler ve leksik ögeler bir dilin tümcesindeki temel yapılarıdır. Dilsel zamanla bireyin içerisinde bulunduğu konuşma anına, olay anına ve referans olarak gönderim noktasına ilişkin bilgilere sahip olabiliriz. Türkçede zaman işaretleyicileri olarak bilinen yapılar sadece zamanı değil bunun yanında dilbilgisel görünüş (bakış) ve kiplik ulamlarını da işaretlemektedir.

Standart dilden farklı olarak ağızlar, şimdiki zaman işaretleyicileri bakımından çeşitlilik gösterir. Bu çalışmada, Güneybatı Anadolu Ağızlarından betimleyici yöntemle tespit edilen şimdiki zaman eklerinin envanteri tanıtılacak ve sonrasında araştırma bölgesi içinde tespit edilen ve odaklılık gösteren yapılar dilbilimsel bir yaklaşımla ele alınacaktır. Odaksılık parametresi ile anlatılmak istenen bir olayın oluş süreci ile konuşma anının gerçekleşme anı noktasında örtüşmesidir. Bu süreçte bir biçimbirim yüksek odaklı veya düşük odaklı bir değeri yansıtabilir. Odaksılık parametresi beraberinde eylemdeki kılınış ve görünüş kategorileriyle de ilişkilidir. Çalışmamızda kılınış kategorisi hariç tutularak elde edilen verilerde görünüş perspektifleri de ele alınarak, tümcedeki olay *intraterminal* “başlangıç ve bitiş sınırları sürecinde bir olayın gözlemlenmesi”, *postterminal* “olayın kritik sınır aşıldıktan sonra gözlemlenmesi” ve *terminal* “olay sadece kritik sınıra ulaşırsa gözlemlenir” bakış açıları bakımından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Odaksılık, şimdiki zaman, Güneybatı Anadolu Ağızları, Görünüş, Zaman

* Bu makale Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Ocak, 2018 tarihinde kabul edilen “Güneybatı Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

PRESENT TENSE MARKERS IN SOUTHWESTERN ANATOLIAN DIALECTS WITHIN THE FRAMEWORK OF FOCAL PARAMETER

Abstract

The present tense has been described with various suffixes or words since the historical periods of Turkish, which can be followed. We can assume *-I yor*, *-mAdA*, *-mAktA* morphemes as grammatical time markers in Turkish; *-mIş*, *DI* for the past tense; *-AcAk* for the future tense and *-Ar/Ir* for the simple present tense. These morphemes and lexical items that indicate time are the basic structures in a sentence of a language. In linguistic time, we can have information about the moment of speech, the moment of the event, and the reference point as a reference. Structures known as time markers in Turkish indicate not only time but also grammatical aspects (view) and modality categories.

Dialects vary from standard language when it comes to present tense markers. The inventory of present tense suffixes determined by descriptive method from Southwestern Anatolian Dialects will be presented in this study and then the focal structures detected in the area researched will be discussed with a linguistic approach. What is meant by the focal parameter is that the process of occurrence of an event and the moment of speaking overlap at the moment of its realization. A morpheme may reflect a highly focused or low focused value in this process. The focal parameter is also related to the categories of manner of action and aspect. In our study, the category of manner of action will be excluded and the event in the sentence will be evaluated from the *intra-terminal* "observation of an event in the process of start and end boundaries", *postterminal* "observation of the event after the critical limit is exceeded" and *terminal* "the event is only observed if it reached the critical limit" perspectives, by taking into account the perspectives of aspects in the data.

Keywords: Focal, Present tense, Southwestern Anatolian Dialects, Aspect, Time

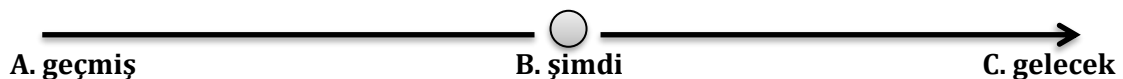
GİRİŞ

İnsanın zamanı anlamlı kılması hem yarattığı hem de ait olduğu kültürle doğrudan ilişkilidir. Bu ilişkinin görünür hâle gelmesi de ancak dil sayesinde mümkündür. Yani zaman ve insan ilişkisi, kurmaca bir iletişim sistemi olan dil içinde yeni bir boyut kazanır. Dilbilgisi çalışmalarının büyük çoğunluğunu, dildeki zaman kategorilerinin belirlenip tasnif edilmesi ve öğretilmesi oluşturur. Bilindiği üzere 'zaman' kavramı, kabul gören anlayışa göre geçmiş, içinde bulunulan an ve gelecek olmak üzere üçe ayrılır. Türkçe, zaman ifade eden yapılar bakımından çeşitlilik gösterir. Bu çeşitliliği Anadolu ağızlarında da görmek mümkündür. Zaman ifade eden ögeler için eklerden ve kelimelerden yararlanır. Bu yolla cümlenin anlamı zaman bakımından belirlenir.

Çalışmamızın amacı, ağız sınıflandırmalarında temel ölçütlerden biri olan şimdiki zaman işaretleyicilerinin Batı Grubu ağızları içerisinde bulunan; Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ile sınırlandırdığımız ve Güneybatı Anadolu ağızları şeklinde adlandırdığımız bu bölgelerde tespit edilen şimdiki zaman işaretleyicileri ve odaklılık değeri taşıyan biçimbirimlerin gösterimidir. Bu sayede Güneybatı Anadolu ağızlarında şimdiki zaman işaretleyicilerinin dağılımları ve kullanım farklılıkları da ortaya çıkacaktır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE: ZAMAN KAVRAMI VE İŞARETLEYİCİLERİ

Zaman kategorisi dilbilimciler tarafından ilgi çekici bir konudur. Bu alanda en fazla kabul gören anlayış zamanı düz bir çizgi üzerinde gösteren Jespersen'e (1924) aittir.

Yukarıdaki gösterime göre Jespersen, *şimdiyi* sıfır noktasıyla, *geçmiş* şimdiden önce, *gelecek*'i de şimdiden sonra ile eş zamanlı bir gösterimle açıklamıştır. Bu durum, konuşma zamanı ile referans zamanı arasındaki ilişki düşünüldüğünde zamanların daha ayrıntılı olarak ifade edilmesine imkân verir: *Geçmiş > şimdi > gelecek* gösterimindeki sıraya bakarak, *geçmiş öncesi > geçmiş > geçmiş sonrası > şimdi öncesi > şimdi > şimdiden sonrası > gelecek öncesi > gelecek > gelecek sonrası*. Hem günlük hayatımızda hem de dilbilgisinde sıklıkla kullandığımız *şimdi*, *geçmiş* ve *gelecek* kavramları konuşucuya ve konuşma zamanına bağlıdır. Olayların geçmiş zamanda, şimdiki zamanda ya da gelecek zamanda belirlenmesi ise yüklemleştirciler aracılığıyla sağlanır.

“Dilsel zaman” (tense), **speech** (Konuşma anı), **Event** (Olay anı), **Referance** (Referans anı, gönderim noktası) arasındaki ilişkilerden doğar (Reichenbach, 2005: 71). Yani zaman ekseninde, içerisinde bulunulan anın konumunun dilbilgiselleşmesi dilsel zamanı açıklar. (Comrie, 1985: 7; Akşehirli, 2010: 21-22) Ancak, dilsel zamana işaret eden biçimbirimlerle (morpheme) dilsel zaman gösterimlerini karıştırmamak gerekir. Çünkü aralarında her zaman doğrudan bir ilişkiden bahsetmek mümkün değildir. Örneğin; “Akşam Uşak’a geliyor” tümcesinin yüklemleştircisinde şimdiki zaman anlatan “-yor” biçimbirimi kullanılsa da dilsel zaman kategorisi olarak “akşam” sözcüğü eylemin gelecek zamanda yapılacağını anlatır. Aynı durum geçmiş zaman gösteriminde de mümkündür. Bu nedenle dilsel zaman kategorileri ve bunlara işaret eden biçimbirimleri ya da işaretleyicileri birbirinden ayrı düşünmek gerekmektedir. Dilsel zamanın belirlenmesinde, konuşma zamanı ve eylem ilişkisinin yanı sıra, bağlam tarafından verilen ikinci bir gösterim merkezi ya da referans alınan ikinci bir zaman noktasının daha bulunduğu düşüncesi; daha karmaşık zaman ifadelerinin çözümlenmesine de imkân sağlamıştır.

Türkçede dilbilgisel zaman işaretleyicileri için *-Iyor, -mAda, -mAktA*; geçmiş *-mİş, DI*; gelecek *-AcAk* ve geniş *-Ar/Ir* biçimbirimlerini sayabiliriz (akt. Karaoğlu, 2020: 106). Ancak *-mİş, -Ar/Ir* biçimbirimlerinin dilbilgisel zaman işaretleyicisi olmadığı yönünde görüşler de vardır (bk. Zeyrek, 1990; Uzun, 1998). Türkçede zaman işaretleyicileri olarak bilinen yapılar sadece zamanı değil bunun yanında dilbilgisel görünüş (bakış) ve kiplik ulamlarını da işaretlemektedir. Türkçede yüklemleştircilerin zaman işlevlerinin yanında, görünüş işlevlerinin de olduğu gerçeği Johanson sayesinde kabul edilmeye başlanmıştır¹. Dil bilimsel bir terim olarak *görünüş* (Lat. *Aspectus*, ‘bakış, bakış açısı’, Rus. *vid*), fiillerin taşıdığı anlamların zamansal yapısını veya diğer içerik özelliklerini ifade eden gramerleşmiş fiil kategorisidir (akt. Aydemir, 2019: 16). Johanson’a göre görünüş, olayları kendi sınırları içerisinde gözlemlemeyi mümkün kılan, öznel bakış açılarını yansıtan dil bilgisel bir kategoridir. Bu bakış açıları konuşura referans noktasından hareketle olayları kendi sınırları içerisinde gözlemeleme imkânı vermektedir. Buna göre Türkçe için üç farklı görünüş perspektifinden bahsedilebilir: *intraterminallik* (sınırlararası bakış), *postterminallik* (sınır ötesi bakış) ve *terminallik* (sınır bakış) (akt. Aydemir, 2019: 16-17). “Bakış” terimini kullanmayı tercih eden Alan’a göre görünüş *kip* (mood) ve *dilsel zaman* (tense) ile bir bütünlük gösteren, zamansal bakış açısına göre anlamlandırılan dilbilgisel bir ulamdır (2020: 36-37).

¹ Geniş bilgi için bk. Johanson (1971).

1.1. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman konuşma zamanını, geçmiş zaman konuşma zamanı öncesini, gelecek zaman da konuşma zamanından sonrasını ifade eder. Diğer bir deyişle geçmiş ve gelecek zaman, konuşma zamanı (K) ile olay zamanı (O) arasında gösterilen zaman eksenindeki farktan doğar. Diller de işte bu noktada birbirlerinden ayrışırlar; konuşma zamanından öncesinin ve sonrasının, hem konuşma zamanına olan göreceli yakınlığı hem de dile getirilen olay ya da durumun konuşur tarafından algılanma biçimine göre farklı şekillerde bölümlenebilir. Burada dikkat edilmesi gereken yukarıdaki bölümde kısaca değindiğimiz görünüş kategorisidir.

Şimdiki zaman işaretleyicileri, ortaya çıkışları ve işlevleri açısından eskiden beri inceleme alanı olmuştur. Köktürk Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesi döneminde işlev ve anlam bakımından kendisine en yakın olan geniş zaman ile ifade edilmiştir. Harezmi Türkçesi dönemine gelindiğinde geniş zaman ve şimdiki zaman yapılarının birbirinden ayrıldığı görülmektedir (Türk, 1999: 291-331; Bulak, 2017: 229-248).

Günümüz Türk lehçelerinin tamamında şimdiki zaman için *otur-*, *dur-*, *yat-*, *yürü-* fiillerinin varyantları kullanılmıştır. Bu eylemler kendilerinden önceki zarf-fiil ekini ve kendilerinden sonraki geniş zaman ekini de bünyelerine alarak şimdiki zamanı işaretleyen bir yapıya dönüşmüşlerdir. Bu değişim, Türkçede zaman ifade eden yapıların ortaya çıkışına dair ipuçları barındıran ilgi çekici dilbilgiselleşme örneğidir. Bununla birlikte standart dilden farklı olarak ağızlar şimdiki zaman işaretleyicileri noktasında dikkat çekici bir çeşitliliğe sahiptir. Ağızlarda, yukarıda bahsi geçen yapılardan gelişen biçimbirimlerin yanı sıra farklı yapılardan gelişmiş şimdiki zaman işaretleyicilerinin zengin bir çeşitliliğini bulmak mümkündür. Öyle ki standart dile göre ağızlarda tek bir konuşurun bile pek çok şimdiki zaman işaretleyicilerini kullandığı görülür.

1.2. Odaksılık Parametresi

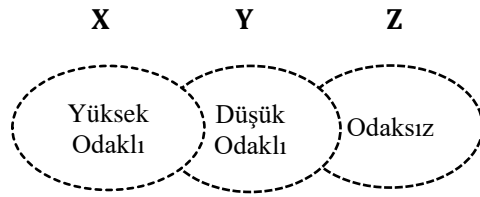
Johanson'a göre odaksılık;

Sayılabılır veya sayılamaz eylemler arasındaki yapay sınır, elbette odaksılığı zorunlu kılacak işlev tipine esas oluşturmaz. Gerçekte eylem öbeği tarafından ifade edilen olayın, cevap verilen öznel anla, yani odakla ilintili olması belirleyicidir. Sözlüksel veya bağlamsal olarak ifade veya işaret edilen tek bir zaman dilimi kastediliyor ve söz konusu an, yeri açısından oluş olarak gerçekleşen eyleme ve onun geçerlilik maksimumuna, eylem zaman dilimi için karakteristik görünecek biçimde davranıyorsa odaksılık mevcuttur (Johanson, 2016: 139).

Odaksıl şimdiki zamanı, bir olayın oluş sürecinin konuşma anıyla zamansal olarak örtüşmesi şeklinde de açıklayabiliriz. Yani olayın belirleme noktası (B) ile konuşma anı (K) eş zamanlıdır. Zaman ilişkisinde ise, (K) noktası referans olarak alındığından, mutlak zaman (*absolute time*) anlamında bir şimdiki zaman söz konusu olmalıdır (Comrie, 1985: 36; Aydemir, 2011: 55). Johanson'a göre odaksıl şimdiki zaman, yönelme noktası ile (K) noktasının eş zamanlı olmasıdır ve yönelme noktasında bakış açısına göre yüksek bir odaklılık söz konusudur (1994: 255; akt. Aydemir, 2011: 55).

Odaksızlık parametresinde olayın başlaması sırasındaki an, onun en üst geçerlilik seviyesinde bulunuyorsa *yüksek odaklılık*, yakınında bulunuyorsa eylem tek bir an için somut anlamda belirleyicidir, bu da *düşük odaklılık* göstergesidir. Eylem, kılınış bakımından öngörülebilir bir sona doğru gidebilir aynı zamanda başka nedenlerle açık bir maksimuma da erişebilir. Yüksek odaklılık, bakış noktasındaki en yüksek eylemsel konsantrasyonu gösterir. Düşük odaklılık ise, tek bir zaman noktasında geçerli olmak zorunda değildir; bir ya da birden fazla gerçekleşme noktasında olabilir (Johanson, 2000: 87; Aslan Demir, 2016: 37).

Bir eylemin odaklılık değeri yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere değişkenlik sağlar. Johanson (2016), bu değişkenliği şu şekilde açıklamaktadır; odaklılık gelişimsel bir parametre olduğu için art zamanlı olarak değişim gösterir. Biçimbirimlerdeki bu değişim genellikle yüksek odaklıdan düşük odaklıya doğrudur. Bir biçimbirimdeki odak kaybı, görünüş sisteminde odaklılık yenilenmesine yol açabilir. Başka bir ifadeyle, bir unsur "*odaksızlaşma*" (defocalization) sürecine girerse o dilde, bu yönde bir ihtiyacı karşılamak üzere yüksek odaklı yenilenme olabilir. Bu bakımdan odaklılık parametresi gelişimsel olmasından dolayı, bir biçimbirimin alt ya da üst skaladaki değeri de yansıtıldığı eş zamanlı kesişim alanlarına sahip olabilir (Johanson, 1994: 255; Aslan Demir, 2016: 39).

Yukarıda yansıtılan görünüme göre; düşük odaklı Y biçimbirimi, dil içi bağlamı sayesinde yüksek odaklı görünüm gösterebilir.

Türkiye Türkçesinde odaksızlık + sınırlar arası bakış *-makta*, *-(I)yor* ve *-(I/A)r*, eklerinde görülmektedir. Fakat *-mAktA* ve *-(I)yor* odaksızlık bakımından, odaksız durumdaki *-(I/A)r*'dan ayrılmaktadır (Johanson, 1971: 134; Aslan Demir, 2016: 37). Bunların dışında yardımcı fiillerde oluşturulan (*-ıp yatı:r*, *-ıp otu:r*, *-ıp yör:ü*, *-ıp du:r* *-ıp ba:r* vb.) işaretleyiciler de odaksızlık gösterir. Ağızlarda bu varyantlardan gelişen yapılar çeşitlilik göstermektedir. Bu yapılar, Güneybatı Anadolu Ağızlarında Odaksız Şimdiki Zaman İşaretleyicileri alt başlığı altında detaylı olarak ele alınacaktır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada esas alınan, nitel araştırma biçimlerinden "*betimleyici*" (descriptive) yöntemdir. Bu doğrultuda Güneybatı Anadolu ağızlarındaki şimdiki zaman işaretleyicilerinin kullanımları ve dağılımları mevcut ağız çalışmalarındaki derleme metinlerinden seçilmiştir. Ayrıca bu çalışmada aşağıda yer alan araştırma sorularına cevap aranmıştır.

- Şimdiki zamanla anlatılmak istenen nedir?
- Odaksızlık parametresi nedir?
- Güneybatı Anadolu ağız bölgesi içerisinde kullanılan şimdiki zaman işaretleyicileri

nelerdir?

- Araştırma bölgesi içerisinde tespit edilen odaklıl şimdiki zaman işaretleyicileri, kullanımları ve işlevleri nelerdir?

3. BULGULAR

3.1. Güneybatı Anadolu Ağızlarında Tespit Edilen Şimdiki Zaman İşaretleyicileri

Bu bölümde, öncelikle ağız çalışmalarında önemli bir yeri olan sınıflandırma çalışmaları kısaca tanıtılacaktır. Daha sonrasında inceleme bölgesi olarak seçtiğimiz Güneybatı Anadolu Ağızlarında tespit edilen şimdiki zaman işaretleyicileri hakkında bilgi verilecektir. Anadolu ağızlarını sınıflandırma çalışmaları geçmişten günümüze pek çok araştırmacı tarafından konu edilmiştir². Ancak yapılmış olan ağız sınıflandırması denemelerine bakıldığında eldeki en derli toplu çalışma Karahan'ın (1996) hazırladığı *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eseridir. Karahan, Anadolu ağızlarını üç ana gruba (Doğu Grubu Ağızları, Kuzeydoğu Grubu Ağızları, Batı Grubu Ağızları) ayırmış ve bunları alt grupları oluşturan bölümleriyle birlikte göstermiştir.

3.1.1. Şimdiki Zaman İşaretleyicileri

Batı Grubu ağızları içerisinde bulunan *Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak* illerinden oluşan ve Güneybatı Anadolu Ağız bölgesi olarak nitelendirebileceğimiz coğrafyada tespit edilen şimdiki zaman işaretleyicileri şu şekildedir:

3.1.1.1. -yo, -yö, -yö

Pek çok ağızda, bilhassa Güneybatı Anadolu Ağızlarında yaygın olarak görülen *-lyo* şimdiki zaman işaretleyicisi, Anadolu Oğuzca'sının kuruluşu döneminde *-Iyori-* fiilinin 3. teklik şahıs geniş zaman çekiminden önceki zarf fiil ekini de bünyesine alarak gramer unsuru haline gelmiştir (<*-A yori-r*). Ünlüsü geniş yuvarlak olan bu ekin sonundaki 'r' ünsüzü, genellikle kaybolmuştur. Çokluk kişilerde 'o' sesindeki hece açık duruma geldiğinde, genellikle uzun telaffuz edilir.

Örnekler:

- *geliyom, keyiyöla* (Uşak)
- *dokuyö, etdirmiyoS* (Afyon)
- *āhyosuñ, ğalkıyoz* (Muğla)

² Anadolu ağızlarını sınıflandırma denemesi ilk olarak, İ. Kúnos tarafından yapılmıştır. Kúnos 1896 yılında yapmış olduğu *Kisázssiai Török Dialektusairal* adlı çalışmasında, Anadolu ağızlarını 7 gruba ayırmıştır (Karahan, 1996: 9).

Anadolu ağızları hakkında birçok çalışması bulunan Caferoğlu, 1946 yılında hazırlamış olduğu "*Anadolu Dialektolojisine Dair Bir Deneme*" adlı makalesinde, Anadolu ağızlarını 9 gruba ayırmıştır. 1959 yılında yayımlanan *Fundamenta*'daki makalesinde ise, Rumeli ağızlarını Anadolu ağızlarından ayrı tutmuş ve Anadolu ağızlarını 6 gruba ayırmıştır (1959: 239).

- *oluyollā, isdäyösāñ* (Aydın)
- *duruyoñ, gidiyon* (Denizli),
- *deyo, aliyolā* (İzmir)
- *diyoz, yapıyorsunuz* (Manisa)

3.1.1.2. -yorur/-yorú/-yorǔ

Özellikle Aydın ve Muğla ağız bölgelerinde sıkça görülen şimdiki zaman işaretleyicisi; Denizli (Acıpayam), Kütahya, Afyon (Bolvadin), Manisa (Kula, Gördes, Alaşehir) bölgelerinde de kullanılır.

Örnekler:

- *gédiyorun, ūrluyorulā* (Muğla)
- *biliyorusun, gāliyoruz* (Aydın)
- *oluyoru* (Denizli)
- *galdırıyoru* (İzmir)
- *biliyorú* (Kütahya)
- *alıyoru* (Manisa)

3.1.1.3. -ya/-ye, -yā/-yē

Güneybatı Anadolu ağızlarında Uşak bölgesinde kullanılmaktadır. Sadece Uşak ağızında tespit edilen bu yapının varlığı belki de konuşurun (kaynak kişi) Türkiye'nin kuzeyindeki bir bölgeden göç etmiş olabileceğini ve ağız özelliklerini bu bölgeye taşımış olabileceğini gösterir. Çünkü ağızlardan derlenen metinlerde bahsi geçen şimdiki zaman işaretleyicisi Türkiye'nin kuzey bölgelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Örnek; *deniliye, almiyelā*

3.1.1.4. -or, -yer

Sadece Manisa ve yöresinde kullanılmaktadır.

Örnekler:

- *okuyar, dokuyerle, durörz, geçölmüş* (Manisa)

3.1.1.5. -iy, -yı/-yi, yu/-yü, -yır/-yir, -yur/-yür

Aydın Çine ilçesinin Taşoluk ve Kirazderesi köyleri, Germencik ilçesinin Çarıklar ve Dampınarı köyleri, Koçarlı ilçesinin Orhaniye ve Gözyakası köyleri ile Yenipazar ilçesinin Karaçakal köylerinde rastlanmaktadır. Aydın dışında Uşak, Manisa'nın Yunt dağları bölgesi,

Afyon (Dinar, Emirdağ) ve Balıkesir ili Çepni ve Türkmen ağızlarında da tespit edilmiştir (Yapıcı, 2013: 224).

Örnekler:

- *utandırıyın* (utandırıyorsun), *güdüyüm* (koyun güdüyorum) (Uşak)
- *geliyiler, biliy miñ* (Muğla)
- *yuğuruyuz, kırkımyılaş* (Aydın)
- *ermi, gediği* (Afyon)
- *söliyn* (Manisa)

3.1.2. Şimdiki Zamanı İşaretleyen Diğer Yapılar

3.1.2.1. -lp bar, -lk gel, -lp otur, -lp dur, -l batı, -lp börü

Güneybatı Anadolu Ağızlarında bazı yardımcı fiiller, birleşik fiil kuruluşu içerisinde şimdiki zaman ifade ederler. İnceleme alanı içerisinde özellikle Aydın ve Muğla'da bu yapılar oldukça sık kullanılmaktadır. Ses değişmelerine uğrayarak yeni gibi görünen aslında sadece asıl yardımcı fiildeki ses değişmesinden ibaret olan şimdiki zaman işaretleyicileri de vardır (*lp bat-/vat-, l bat-/var-, lp börü-, lp batır, l batır, l vatır, -lp bakır, lp bar-*)³. Yukarıdaki ağız bölgeleri dışında Denizli ve Kütahya'da da yardımcı fiillerle oluşturulan şimdiki zaman işaretleyicilerine rastlamak mümkündür.

Örnekler:

- *nédibatın, bakıPduru, gidiPbarın, getirikgeli, déyiboturumu* (Muğla)
- *durupdurun, büyüyüpatı, alıbatılā* (Aydın)
- *biliPduruyn, gidipbarılādır, gäzipbörü, geliKgelisiniz* (Kütahya)
- *gidipbasıñız, ediPbatı, oturuPduru* (Denizli)

3.2. Güneybatı Anadolu Ağızlarında Odaksız Şimdiki Zaman İşaretleyicileri

3.2.1. Odaksız Şimdiki Zaman İşaretleyicileri

3.2.1.1. -(X)yo(r) - (<-A yorı-r)

Kullanımları

Anadolu ağızlarında -A yorır biçiminden gelişen şimdiki zaman işlevli biçimler oldukça yaygındır. Sekiz ağız bölgesi ile sınırladığımız Güneybatı Anadolu Ağızları içerisinde sadece

³ Yardımcı fiillerle oluşturulan şimdiki zaman ekleri için (bk. Akar, 2013; Yapıcı, 2013; Ay, 2009).

Kütahya, Denizli ve Afyonkarahisar'da odaklılık belirten $-(X)yo(r)$ şimdiki zaman işlevli kullanımlar tespit edilmiştir. Odaklılık değeri yansıtan bu kullanımların diğer bölgelerde tespit edilmemesi ya da sadece bu üç bölgede tespit edilmesi ölçünlü dilin etkisiyle gelişmiş olabilir:

(1) *āmed ā ge, asgēlikden añnad-ıyon gē!* (Gülensoy, 1988: 165)

“Ahmet Ağa gel, askerlikten anlatıyorum gel!”

(2) *“bān İzmīrā gid-ıyon, bi şe ismarlēcān-mi”* (Korkmaz, 1994: 57)

“Ben İzmir’e gidiyorum bir şey ismarlayacak mısınız?”

(3) *nası olcağ anam davul olūrdu dūdū olūrdu nası olcağ. Sōletdir-ıyo bunnā bizi şīye al-ıyō hā. he len vallā şīye al-ıyōllār len. al-ıyōñuz al-ıyōñuz ben bil-ıyōm.* (Solmaz, 2007: 216)

“(düğünleriniz nasıl olurdu?) “nasıl olacak annem (yavrum, evladım) davul olurdu, zurna olurdu nasıl olacak. konuşturuyor bunlar bizi kayda alıyorlar ha. he lan valla kayda alıyorlar len. alıyorsunuz alıyorsunuz ben biliyorum.”

İşlevleri

Güneybatı Anadolu ağızlarında $-(X)yo(r)$ eki karakteristik olmamakla birlikte odaklı şimdiki zamanı işaretler. Şimdiki zamanın bu özelliği için ölçünlü dilin etkisinden bahsedebiliriz. Bu arada Anadolu ağızlarının büyük çoğunluğunda odaklı bir işlevi bulunmayan $-(X)yo(r)$ şimdiki zaman biçiminin aktarılması daha yaygındır. Bu kullanımlar daha çok konuşma anında gerçekleşmek durumunda olmayan olayların anlatımında sıklıkla kullanılır. Ayrıca geçmiş ve gelecek zaman anlatımında da işlektir.

Şimdiki zaman için en yaygın kullanılan yapı olan $-(X)yo(r)$ biçiminin temel görevi bağlam içerisindeki oluş ve kılışları anlatır. (1), (2) ve (3) numaralı cümlelere baktığımızda görünüş noktasında sözün söylendiği anda gerçekleşmekte olan fiilin zamanını $-(X)yo(r)$ ekinin belirlediğini ve yüksek odaklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Yukarıdaki bölümlerde kısaca değindiğimiz gibi konuşmacının belli bir sınır noktasından hareketle olayı gözlemlemesine ve olay anına yönelik öznel bakış açısını gösteren görünüş kategorisi işaretleyiciler (yüklemleştirciler) aracılığıyla belirginlik kazanır. Bu açıdan bakıldığında yukarıdaki örneklerde $-(X)yo(r)$ eki, olayı oluş sürecinde göstermeye imkân veren intraterminal bir perspektif yansıtmaktadır.

Yukarıdaki örneklerden hareketle ekin *zamansal* yönü ile ilgili ise şu çıkarımlar yapılmıştır:

- Eylem tarafından belirtilen işin şu anda gerçekleştiğini bildirir.
- Sınırlandırılmamış bir zamanı yani geçmişte başlayan bakış noktasında da devam eden bir süreklilik ifade eder.
- Eylemin konuşma anında yani sözceleme anında gerçekleştiğini bildirir.

3.2.1.2. *-iy, -yı/-yi, -yu/-yü, -yır/-yir, -yur/-yür*

Kullanımları

Ek ünlüsü, karakteristik olarak dardır ve Uşak, Manisa, Muğla, Aydın bölgelerinde odaklılık belirten kullanımlarına rastlanmıştır. Karahan, şimdiki zamanı işaretleyen bu yapının dar ünlülü kullanımlarının Batı Grubu ağızlarının VII. gruptan Gaziantep bölgesinde kullanıldığını (*gel-iy, söyli-yi*), Gaziantep'in Kahramanmaraş'a yakın köylerinde ve Kilis'te ise geniş ünlülü kullanımların varlığından bahseder (2011: 144-145).

(1) *hemşerim, utandır-ıyın beni* (Gülsevin, 2002: 105)

"Hemşerim utandırıyorsun beni."

(2) *gözüm görmeyi gözlerim işe görüyó. zorlayın éyí kötü bak-ıyın.* (Yapıcı, 2013: 793)

"Gözüm görmüyor, gözlerim işte (olduğu kadar) görüyor. Zorla iyi kötü bakıyorum."

(3) *ayaklarım_āriyí da. kaybetdim kändimí ğāri éyicem. bakınama-yın kändi kändimä. yaşlandımız belli ğāri.*

"Ayaklarım ağrıyor da. Kaybettim kendimi artık iyice. kendi kendime bakamıyorum, yaşlandığımız artık belli."

(4) *ben tutayım ona sen irātsiz ol-uysun* (Akyol, 2006: 268)

"Ben tutayım onu sen rahatsız oluyorsun"

İşlevleri

Yukarıdaki cümlelerin tamamında konuşma anı ve olayın gerçekleşme anı eş zamanlı bir gösterimle sağlanmaktadır. (2) numaralı cümlede belirli bir zaman noktasına gönderme yapılmadan alışkanlık ya da kalıcı hale gelen bir olay anlatılmıştır ve bakış açısı noktasına göre düşük odaklı bir görünüm sağlanır. (3) numaralı cümlede ise odaklı şimdiki zaman işaretleyicisi bir gösterim (deixis) aracılığıyla belirginlik kazanmıştır. Burada dilsel bir birim olan "artık" odaklılığı pekiştirmektedir. Ayrıca ağızlardaki bu şimdiki zaman işaretleyicilerinin standart Türkçedeki *-Iyor* ve *-Ar/Ir* arasında bir ara semantik değer taşıdığını da söyleyebiliriz. Çalışmamızda açıklama gereği duymadığımız olumsuz şimdiki zaman yapıları ekle gösterimlerde *-mA* ile sağlanmaktadır. (3) numaralı örnekte olumsuz biçimbirim ögesiyle kurulmuş şimdiki zaman işaretleyicisinden bahsedebiliriz, bu cümlede olumsuz fiil tabanına *-yI* şimdiki zaman eki getirilerek olumsuz anlam sağlanmıştır.

3.2.1.3. *-āri, -āri, -ēri*

Kullanımları

Bu ek, *-yuru-* şimdiki zaman işaretleyicisinin ünlü uyumuna girmesi sonucu düzleşme yoluyla meydana gelmiştir. Son sesinde ünlü bulunan fiiller bu ekle çekime girdiğinde, şimdiki zaman eki

ünlü uyumuna girer ve iki ünlü arasında kalan /y/ ünsüzü düşer, bunun sonucunda uzun ünlü meydana gelir (İlker, 1997: 107; Özışık, 2007: 269-270).

(1) *bi şē işlim-ērin meñ yārum gāri bi şē de. bayı bēlim dutmēri, dizlerim dutmēri.* (Yapıcı, 2013: 720)

“Akşam üstü orda kalıyorum, sabahleyin evime geliyorum. Oturuyorum, yatıyorum oğlum bir iş yapmıyorum ben artık yavrum. Belim tutmuyor, dizlerim tutmuyor.”

İşlevleri

Yukarıdaki cümlede odaklıl şimdiki zaman bir gösterim (deixis) aracılığıyla belirginlik kazanmıştır. Buradaki gösterim “artık” aracılığıyla sağlanmıştır ve konuşulan olay ile anlatılan olay eşzamanlıdır. Kısaca olay (K) noktası itibariyle oluş sürecinde aktarılmaktadır ve yüksek odaklılık gösterir.

3.2.2. Odaklıl Şimdiki Zamanı İşaretleyen Diğer Yapılar

3.2.2.1. *-lp batır-ır, -l batı-r, -l bakır, -lp börü-r, -lp bar-ı, -lp vatı-r*

Kullanımları

Karahan, Batı Grubu ağızlarında bazı yardımcı fiillerin birleşik fiil kuruluşu içinde şimdiki zaman ifade ettiğini ve bunlar arasında *bat-* fiiliyle oluşturulan şimdiki zaman şekillerinin de olduğunu belirtir (1996: 146). Sonrasında bu yardımcı fiillerle sağlanan şimdiki zaman kullanımları için Türkiye'nin farklı bölgelerinden şu örnekleri verir: *cağılay-ıp batır (Adana), gel-ibatı, durum-u batı (Bilecik), domuş-u batır (İçel), yiy-ıp batır (Karaman), el-ep batırlamış, al-ı bat (Manisa), di-yibatırız, gel-ibatı (Muğla)*

Bu tarz analitik şekillerle oluşan şimdiki zaman işaretleyicilerinde, temel fiil gerçek anlamını korurken, yardımcı fiil anlamındaki *-yat-* leksik anlamındaki değerini yitirerek zarf fiil yapılarıyla birlikte (*-lp yat + ır*) şimdiki zamanda anlatılan hareketi ve zamanı gösterir. Diğer kullanımlar da *-yat-* yardımcı fiilin sesçe değişmelerinden ibarettir.

Ercilasun, *-yat-* yardımcı fiilinden gelişen bu kullanımların gösterimini şu şekilde açıklar: “*-ip zarf fiili ve bat (<yat?)* yardımcı fiilinin geniş zamanı ile teşkil edilen şimdiki zaman. Yardımcı fiilde meydana gelen ses olayını *-lp* ekindeki *p*'nin etkisiyle “*bat-*” açıklar (1983: 262). Örneğin *yoğurup-batırın* “yoğuruyorum” *gızardı-batımış* “kızartıyormuş”⁴.

(1) *harım yap-ıP batılla* (Akar, 2013: 146)

“Harım (tarla sınırı) yapıyorlar.”

(2) *dēzeñ oru dē-P vatı* (Akar, 2013: 146)

“Teyzen orada diyor”

(3) *anam öl-üP batır* (Akar, 2013: 146)

“Annem ölüyor”

⁴ Gülensoy (1985), da (*-lp bat + ır*) yapısındaki yardımcı fiilin *yat-* yardımcı fiilinden geldiğini belirtir.

(4) *hayıllah çavuş da gel-iP batırı* (Akar, 2013: 146)

“Hayrullah çavuş da geliyor”

(5) *nédi-batın déyoru* (Akar, 2013: 259)

“Ne yapıyorsun diyor.”

(6) *bubam odun édi-batı* (Akar, 2013: 191)

“Babam odun yapıyor.”

(7) *benim konuşuvēdīm bu. kendi dādīmī aḡnad-ı vatırın.* (Yapıcı, 2013: 756)

“benim konuşacağım bu. kendi derdimi anlatıyorum.”

(8) *anā! sen benim sesimī aldir-ı baķī miñ? ġaş, ben konuşmacam o zaman.* (Yapıcı, 2013: 511)

“Anaa! Sen benim sesimi kaydediyor musun? O zaman ben konuşmayacağım.”

(9) *iscā çıķdım mī tāsīyon. hindi māmādiñ āviñ yannī nahal varın dē-P bōrūn.* (Yapıcı, 2013: 721)

“Sıcağa çıkınca tansiyonum (yükseliyor). Şimdi (Mehmet) in evinin yanına nasıl gideceğim diye düşünüyorum.”

İşlevleri

Güneybatı Anadolu Ağızlarında en fazla odaklılık değerine sahip işaretleyicilerdir. Muğla ve Aydın bölgelerinde sıklıkla kullanılan bu yapılar analitik yolla çeşitlilik kazanmıştır. Yani buradaki işaretleyicilerin her birinin ayrı bir şimdiki zaman işaretleyicisi olduğunu düşünmüyoruz.

Olumsuz biçimleri bulunmayan bu işaretleyiciler ile anlatılan olay, konuşma anında gerçekleşebileceği gibi o anda gerçekleşmek zorunda olmaya da bilir. Genel itibariyle eylemlerin süreğine ait bir kesiti dar bir perspektifle yansıtımları sayesinde sınırlar arası bakış noktasında yüksek odaklıdır. Bu işaretleyiciler eylemin iç safhasını gözlemleyebilmektedir, (5) numaralı cümle hariç diğer örnekler bu açıklamaya örnek verilebilir. Konuşma anı noktasının çok yakınında olmasa da konuşma anını içine alan bir noktada gerçekleşen veya geçerli eylemlerin iç safhasını gösterirler. (3) ve (4) numaralı cümleler bu açıklamaya örnek gösterilebilir. Ayrıca (4) numaralı cümlede şimdiki zaman işaretleyicisi son sınırı vurgulamaktadır. Buradaki şimdiki zaman işaretleyicisi “ölmek” son sınırı vurgulayan fiilin kritik sınırının hemen öncesinde konumlanmıştır ve hareketin gerçekleşmeye çok yakın olduğunu bildirir.

3.2.2.2. -(y)lk gelir

Kullanımları

gel- fiilinin yardımcı fiil olarak işlev görmesiyle oluşan bir şimdiki zaman işaretleyicisidir. *-(I)p* zarf fiili kendisinden sonra gelen yardımcı fiil ve geniş zaman ekiyle birleşerek şimdiki zaman işaretleyicisinin oluşmasında kullanılmıştır. Ancak kullanım sırasında *G-* ile başlayan fiillerden önce *p > k* değişmesi sonucu *-(y)Ip > -(y)Ik* olabilmektedir (Demir, 2007).

(1) *hindi dādan iniK-geliyolla bu çocu^{klā}.* (Akar, 2013: 191)

“şimdi dağdan iniyorlar bu çocuklar.”

(2) *siz nēden beri geK-gelīsiniz? çavdardan beriyī mi gelīK-gelīsiniz?* (Yapıcı, 2013: 760)

“Siz nereden (doğru) geliyorsunuz? Çavdar köyünden mi geliyorsunuz?”

İşlevleri

Yukarıdaki (1) numaralı cümlede eylemin süreğine ait bir kesit “şimdi” zaman ifadesiyle süreç noktasında bir belirginlik gösterir ve dar bir bakış açısı göstermesi bakımından yüksek odaklılık değerine sahiptir. (1) ve (2) numaralı cümlelerin her ikisi de bakış noktasında eylemin devam eden iç safhasını gözlemleme imkânı sunar ve yapılmakta olan eylem konuşma anında gerçekleşir. Ayrıca olayların konuşma anının çok yakınında olmasa bile konuşma anını içine alan bir zaman diliminde gerçekleştiğini de anlayabiliriz.

-(y)Ik ekine görünüş perspektifinden bakıldığında, bu ekin konuşma anında süren, başlayan veya sonlanan durumu bildirme ya da sorup öğrenme göreviyle kullanıldığı görülmektedir. -(y)Ik ekiyle çekimlenmiş bir eylem, aslında geçmiş zamanda meydana gelen veya başlayan bir olayın konuşma anındaki sonucunu ifade eder. Burada eylemden sonra oluşan olay, olgu, durum söz konusudur; bu ekle anlatılan aslında geçmiş bağlantılı şimdiki zamandır.

Konuşma anından önce meydana gelen ve tanık olunan olaylar için de şimdiki zaman anlatımı sırasında yüklemleştircide -(y)Ik eki görülebilir. Yani konuşulan ortamdan uzak olunsa bile, konuşma konusu bilinmese bile, hatta cümlede herhangi bir zaman belirteci kullanılsa da konuşurun anlatımından olayın şimdiki zamana ait olduğu anlaşılır. Yukarıdaki her iki örnek ile görünüş perspektifiyle açıklanan bu ifadeler somutlaştırılabilir.

3.2.2.3. -Ip durur (< turur)

Kullanımları

Şimdiki zaman anlatımında kullanılan (asıl fiil + zarf fiil eki -(y)Ip + turur + şahıs eki) gösterimiyle sağlanan bu işaretleyiciye sıklıkla rastlamak mümkündür. Özellikle Batı grubu ağızlarında bazı yardımcı fiiller birleşik fiil kuruluşu yönünden çeşitliliğe sahiptir. Bunlar arasında “bat-, var-, gel-, dur-” gibi yardımcı fiilleri sayabiliriz⁵.

Ay, bu işaretleyicinin Türkiye Türkçesi ağızlarının batı bölümünde şimdiki zamanı anlatmak için gelişmiş yeni bir şekil olduğunu, Eski Anadolu Türkçesindeki ve bugünkü Azerbaycan Türkçesi ile Doğu Anadolu ağızlarındaki -(y)IP (< -(y)IP DUrU(r)) ekinden farklı olduğunu belirtir (2009: 248).

Caferoğlu, işaretleyicinin -p zarf-fiil ve yardımcı fiil dur-, tur- karmasıyla oluştuğunu ifade eder ve şu örnekleri verir: sorupturun < sor-up-tur(ur)-un, veripdurusunuz < ver-ip-dur-ū(ur)-sunuz (1963: 109; Ay, 2009: 248)⁶.

⁵ Türkçenin Tarihi ve Çağdaş Lehçelerinde -Ip durur (< turur) yapısı hakkında detaylı bilgi için bk. Türk, 1999: 301-302; Bulak, 2017.

⁶ Konu ile ilgili yabancı dilde yayımlanmış çalışmalar da mevcuttur bk. Demir, 1990; V. Gabain, 1953.

(1) *sizlê nahalsınız? n işley-îp durusunuz? evli miñ, bekar mıñ? anañ vâ mı, bubañ vâ mı? sağ_olsunnâ çocüm sağ_olsunnâ. çolūñ çocūñ_ oldu mu? yeñi mî_ evlendiñ? gülê durusunuz benim nafları ğayri dē mi?* (Yapıcı, 2013: 760)

“sizler nasılsınız? ne iş yapıyorsunuz? evli misin, bekar mısın? anan var mı baban var mı? sağ olsunlar çocuğum sağ olsunlar. çoluğun çocuğun oldu mu? yeni mi evlendin? gülüyorsun benim laflarıma değil mi artık?

(2) *hindî hūdan vādıñ mî_ ödü_ otur-üp durülâdır hindî_ isannâ*

“şimdi şurdan gittin mi orada oturuyorlardır insanlar.” (Yapıcı, 2013: 615)

(3) *herif darınıñ gözüne bakıP-duru. yiyceK ğış gelince.* (Akar, 2013: 188)

“herif darının gözüne bakıyor. Kışın yiyecek”.

(4) *ğızım biz sana çō seviP-duruz, ğızımız olumadından nēden bōle edī-batıñ dedikçe “sizin sevmeñiz önemli dāl, olun sevsin yeterli” dedi bizi.* (Akar, 2013: 293)

“ğızım biz seni çok seviyoruz, kızımız olmadığından neden böyle yapıyorsun dedikçe “sizin sevmeniz önemli değil, oğlun sevsin yeterli” dedi bize”

İşlevleri

(1) numaralı cümlede konuşma anı ile olay anı aynı süreç içerisinde yer almaktadır. Yani olay konuşma anı ile eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Bir başka ifadeyle olayın, bakış noktasında gerçekleşme zorunluluğu vardır diyebiliriz. (1) numaralı cümlede odaklılık kalıplaşmış soru (ne yapıyorsunuz?) ifadesinden kaynaklanır. (2) numaralı cümlede şimdiki zaman işaretleyicisi algısal ve çıkarımsal bir bilgiyi işaretlediğinden tanımlayıcı, teşhissel ve yüksek odaklı bir görünüm sergiler. (3) numaralı cümlede ise şimdiki zaman işaretleyicisinin yapılmakta olan eylemin çıkarımsal bir bilgiyi işaretlediğini söyleyebiliriz. Olaylar, görünüş sisteminde intraterminal bir perspektifle açıklanabilir yani süreç safhasında meydana gelmektedir. -Ip durur işaretleyicisi, (2) ve (3) numaralı cümlelerde ise eylemin kritik sınırı aşıldıktan sonraki safhayı gözlemler. Sınır sonrası görüntülenen eylem, kısmen de olsa görünüş alanından uzaklaşmıştır. Bu sebeple kritik sınırın aşılma anına işaret eden bilgi, doğrudan değil, eylemin gerçekleşme sonucuna, izlerine göre dolaylı olarak elde edilir. (4) numaralı cümlede eylemin süreğine ait kesit dar bir perspektifle sunulmuştur. Konuşma anında meydana gelen ve devamlı yapılan bir olay anına yönelik durum anlatılır. Bu işaretleyici genel itibarıyla sınırlar arası sistemde yüksek odaklıdır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Güneybatı Anadolu Ağızlarında tespit edilen şimdiki zaman işaretleyicileri ve odaklılık değerleri incelenmiştir. Çalışmada, öncelikle zaman kavramı ve şimdiki zaman ele alınmış sonrasında inceleme alanı içerisindeki bölgelerde tespit edilen şimdiki zaman işaretleyicilerinin envanteri verilmiştir. En sonda ise odaklılık parametresi çerçevesinde bu kategoriye giren işaretleyiciler ele alınmıştır. Yine bu bölümle ilişkili olarak görünüş perspektifi

içerisinde *intraterminal* (başlangıç ve bitiş sınırları sürecinde bir olayın gözlemlenmesi), *postterminal* (olayın kritik sınır aşıldıktan sonra gözlemlenmesi) ve *terminal* (olay sadece kritik sınıra ulaşırsa gözlemlenir) bakış açıları örnek cümlelerle ve dilbilimsel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Yani geleneksel gramerlerde “zaman ekleri” veya “şekil ve zaman ekleri” adı altında ele alınan yapılardan *-(X)yor, -mXş, -(y)AcAk* gibi), diğer bir deyişle yüklemleştiricilerden şimdiki zaman işaretleyicileri hem zaman işlevleri hem odaklılık değerleri hem de görünüş işlevleri açısından detaylıca incelenmiştir. Görünüşle ilgili ölçüsel bir parametre olan odaklılık, yüksek, düşük veya odaksız şeklinde derecelendirilmektedir. Her ne kadar zaman-görünüş olguları çalışmada ele alınsa da eylemlerin kılınış biçimleri değerlendirilmeye tabi tutulmamıştır. Çünkü böyle bir çalışma daha kapsamlı bir incelemeyi hak etmektedir.

Çalışmada dikkat çeken durumlardan biri odaklılık gösteren şimdiki zaman işaretleyicilerinin Güneybatı Anadolu Ağızlarında yaygın bir dağılıma sahip olmamasıdır. Özellikle bu yapılardan en fazla zarf fiil ve yardımcı fillerle sağlanan işaretleyiciler odaklılık değeri bakımından ön plana çıkmaktadır. Bu işaretleyiciler daha çok Muğla ve Aydın bölgelerinde tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın dilbilim araştırmaları noktasında ağızların da bu alana dâhil edilmesi gerektiğini ve geleneksel çalışmalardan ziyade dilbilim odaklı çalışmaların ön plana çıkması gerektiğini gösterir. Ağızlar bu yönde yapılacak çalışmalar için zengin bir çeşitliliğe sahiptir.

Çeviri Yazı İşaretleri

- (-) : Ünlüler üzerinde uzunluk işareti
- (~) : Ünlüler üzerinde kısalık işareti
- (´) : Ünlüler üzerinde yarı incelme / kalınlaşma işareti
- (°) : Ünlüler üzerinde yarı yuvarlaklaşma işareti
- (^) : Ünlüler üzerinde bulanıklık işareti
- (~) : Ünlüler üzerinde nazallık işareti
- (˘) : Geniş ünlüler üzerinde yarı daralma işareti
- (˘) : Diftong
- (ä) : açık e
- (ħ) : Hırıltılı h sesi
- (ħ) : Nefesli h sesi
- (ƙ) : Arka damak k’sı
- (ğ) : Arka damak g’si
- (ğ) : Patlayıcı gırtlak g’si

- (ñ): Damak n'si
- (ş): Peltek s sesi
- (ı): Yarı tonlu dişeti-diş ünsüzü
- (ı̇): Yarı ünlü dişeti-diş ünsüzü
- ('): Ünsüzler üzerinde telaffuz noktasının daha önce kaydığını gösteren işaret
- (K) : k-g arası ünsüz
- (K̇) : kğ arası ünsüz
- (P) : p-b arası ünsüz
- (S) : s-z arası ünsüz
- (T) : t-d arası ünsüz
- (') : Kendinden sonraki hecenin standart Türkçeden farklı vurgu yaptığını gösterir.
- (_) : Bağlantı (laison) işareti
- (>, <) : Kelimelerin yapı bakımından (etymologique) gelişme yönlerini gösterir.

EXTENDED ABSTRACT

The present tense has been described with various suffixes or words since the historical periods of Turkish, which can be followed. We can assume *-I yor*, *-mAdA*, *-mAktA* at the present time morphemes as grammatical time markers in Turkish; *-mİş*, *DI* for the past tense; *-AcAk* for the future tense and *-Ar/Ir* for the simple present tense. These morphemes and lexical items that indicate time are the basic structures in a sentence of a language. In linguistic time, we can have information about the moment of speech, the moment of the event, and the reference point as a reference. Structures known as time markers in Turkish indicate not only time but also grammatical aspects (view) and modality categories.

The standard criteria determined by societies and related institutions in order to make people's time meaningful have been reflected in literary texts, especially grammar books of languages. However, unlike the standard written language, dialects are in an important position in terms of reflecting the linguistic richness of societies. This study, is limited to the Southwest Anatolian dialect region. The borders of this region are based on the dialect regions in Leyla Karahan's work titled "*Classification of Anatolian Dialects*" in 1996. After dividing Anatolian dialects into three main dialect regions as *Eastern Group Dialects*, *Northeastern Group Dialects* and *Western Group Dialects* in his classification, Karahan, classified these dialect regions as lower dialect regions. The boundaries of this study were determined according to the lower mouth regions. Although classification efforts are based on much older times, some of the prominent

classification studies are as follows; The first studies, on vernacular forms of speech were made by V. A Maksimov in St. He started with his essay “*Oput ızslėdovanija tjurskich dialektov v Chudavendgarė i Karamanii*” which was published in St. Petersburg. The works of J. Thury, I. Kúnos, M. Hartmann, K. Foy, V Pisarev, L. Bonelli, F. Giese, F. Vincze, who are known as orientalist linguists after Maksimov, can be mentioned. The attempt to classify the Anatolian dialects specifically was done for the first time by made İ. Kúnos. Kúnos, divided Anatolian dialects into seven groups in his work “*Kisázssiai Török Dialektusairai*” published in 1896. Looking at the local studies, a classification attempt was made by Ahmet Caferoğlu. Caferoğlu, divided Anatolian dialects into nine groups in his article titled “*An Essay on Anatolian Dialectology*” that he prepared in 1946. As a result, many linguists have worked in this direction. However, the classification study by Karahan is considered among the most modern and comprehensive studies. What is common in classification studies is the development of various criteria to determine the boundaries of dialects by linguists. Although these criteria differ, there are also standard criteria that do not change in terms of basic language features. The most used of these criteria is the sound changes that occur in the present tense suffix.

Dialects, vary from standard language when it comes to present tense markers. The inventory of present tense suffixes determined by descriptive method from Southwestern Anatolian Dialects will be presented in this study and then the focal structures detected in the area researched will be discussed with a linguistic approach. What is meant by the focal parameter is that the process of occurrence of an event and the moment of speaking overlap at the moment of its realization. A morpheme may reflect a highly focused or low focused value in this process. The direction of this change seen in morphemes is from high focus to low focus. A loss of focus may also occur within a morpheme. In such a case, the linguistic structure, which enters the defocalization process, undergoes a highly focused renewal process with the renewal of focus in the aspect system. In this respect, simultaneous intersection areas that enable the renewal of a morpheme exist in the lower or upper scale of that linguistic structure.

The focal parameter is also related to the categories of manner of action and aspect. In our study, the category of action will be excluded, and the present tense markers will be discussed within the perspective of appearance. In other words, the event in the sentence will be evaluated in terms of *intraterminal* “observation of an event in the process of start and end boundaries”, *postterminal* “observation of the event after the critical limit is exceeded” and *terminal* “the event is only observed if it reached the critical limit” perspectives. In addition, present time markers with focality value will also be displayed in context.

Johanson's work “*Aspekt im Türkischen*” pioneered the studies on time and aspect system. This study, is important in that it shows that predicates in Turkish have aspect functions as well as temporal functions. Our study, will show that predicators have not only temporal functions, but also aspect functions. In fact, carrying this point of view to dialect studies and analyzing linguistically reflects the main purpose of our study.

As a result, the aspect (view) system is an important grammatical category in that it makes visible the inner phase structure of the action in the linguistic structure, a section related to its boundaries. In other words, we can say that gaze or appearance processors open perspectives on

the phases of actions. When these markers are considered on the axis of focus, they are evaluated in relation to the narrowness of the viewing area marked by aspect morphemes, the surrounding of the point of view and, accordingly, the psychological intensity.

The present tense markers in the Southwest Anatolian Dialects, which we discussed in our study, vary within the dialect regions we have determined. Present tense markers with focal value are mostly provided with adverbs and auxiliary verbs. These markers have a great distribution and diversity, especially in the Muğla and Aydın dialect regions. There have been many studies on dialects from various angles. What makes this study different from the others is that it shows that their dialects can be included in this field at the point of linguistic research and studies can be carried out in more specific fields. Because dialects have a rich variety for the studies to be done in this direction.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Destek/Finansman Bilgileri

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu araştırma için etik kurul iznine ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2013). *Muğla ve yöresi ağızları*. TDK Yayınları.
- Akşehirli, S. (2010). Türkçede konuşma zamanı, olay zamanı ve referans zamanı ilişkileri. *Turkish Studies*, 5(4), 15-73.
- Alan, N. (2020). Bakış. E. Boz, (Ed.), *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*, (ss. 35-56), Gazi Kitabevi.
- Aslan Demir, S. (2012). Türkiye Türkçesinde ol- yardımcı fiilli yapıların görünüş-zaman bildirimindeki işlevleri. *Bilig*, 63, 11-30.
- Aslan Demir, S. (2016). *Görünüş kategorisi: Türkmençe örneği*. Grafiker Yayınları.
- Ay, Ö. (2009). *Türkiye Türkçesi ağızlarında fiil çekimi*. TDK Yayınları.
- Aydemir, İ. A. (2010). *Türkçede zaman ve görünüş sistemi*. Grafiker Yayınları.
- Benzer, A. (2012). *Türkçede zaman, görünüş ve kiplik*. Kabcacı Yayınevi.
- Bulak, Ş. (2017). Tarihi Türk yazı dillerinde şimdiki zaman. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 223-258.
- Caferoğlu, A. (1988). Muğla ağızı. *TDAY Belleten*, 107-130.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge University Press.
- Demir, N. (1996). Güneybatı Anadolu ağızlarında kullanılan şimdiki zaman eki -ik gelir. *Uluslararası Türk Dili Kongresi*. 43-56.
- Demir, N. (2016). *Türkçede görünüş*. Grafiker Yayınları.
- Doğan, T., & Usta, Ç. (2015). Türkiye Türkçesinde sınır öncesi bakış açısı ve yaklaşma. *Türkiyat Mecmuası*, 25, 167-192.
- Doğan, T. (2018). Konya yerli ağızında odaklı şimdiki zaman işaretleyicileri. *Türk Dünyası*, 45, 55-75.
- Gülensoy, T. (1985). Anadolu ağızlarında şimdiki zaman eki. *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, 281-296.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve yöresi ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak ili ağızları (Dil özellikleri-Metinler-Sözlük)*. TDK Yayınları.
- İlker, A. (2008). Manisa ağızlarında şimdiki zaman. *Uluslararası Ağız Araştırmaları Çalıştayı*.
- Jespersen, O. (1924). *The philosophy of grammar*. University of Chicago Press.

- Johanson, L. (2009). Türk dillerinde odaklıl şimdiki zaman işaretleycisi ve Kıbrıs Türkçesinde eksikliği. *Bilig*, 49, 93-101.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. TDK Yayınları.
- Karaoğlu, S. (2020). Zaman. E. Boz, (Ed.) *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*, (ss. 91-124), Gazi Kitabevi.
- Reichenbach, H. (1947). The tenses of verbs. *Elements of Symbolic Logic*, 287-98.
- Tok, T. (2002). *Denizli ili Güney ve Güneybatı bölgesi ağızları*. [Basılmamış Doktora Tezi], Pamukkale Üniversitesi.
- Uzun, N. E. (1998). Türkçede görünüş, kip, zaman üçlüsü. *Dil Dergisi*, 5-22.
- Tor, G. (2009). Mersin ağızlarında {-(y)Ik} ekinin kullanımı. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 19, 107-165.
- Türk, V. (1999). Türkçede şimdiki zaman kavramı, çekimleri ve ekleri. *TDAY Belleten*, 291-340.
- Yapıcı, Ali İ. (2013). Aydın ve yöresi ağızlarında kullanılan şimdiki zaman şekilleri. *Türük*, 2, 1-48.